

Geneze a současné postavení profese asistenta pedagoga v podmínkách českého školství¹

Lenka Ďulíková

Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra sociální pedagogiky

Redakci zasláno 4. 12. 2019 / upravená verze obdržena 17. 10. 2020 /
/ k uveřejnění přijato 19. 10. 2020

Abstrakt: Text je koncipován jako teoretická studie vycházející v návaznosti na novelu vyhlášky č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných; v kontextu legislativních změn a nároků na povolání asistenta pedagoga. Cílem studie je nabídnout vzhled do problematiky geneze a ukotvení profese asistenta pedagoga v současném českém systému vzdělávání. Text má dvě základní tematické roviny. V první jsou představeny historické a legislativní změny asistentké profese v průběhu desetiletí. Druhá část studie se věnuje souhrnu požadavků na kvalifikaci a profesní přípravu směřující k aktuální situaci ve školství. Autorka se přitom nevyhýbá hledání odpovědí na otázky, které provázejí stabilizaci této pomáhající profese v praxi. V centru pozornosti jsou například otázky, které se vztahují k náplni práce asistenta pedagoga, rozmanitosti nároků na vzdělání a postavení této pracovní pozice ve vztahu k ostatním účastníkům vzdělávacího procesu.

Klíčová slova: asistent pedagoga, podpůrné opatření, vyhláška č. 27/2016 Sb., kvalifikace, vzdělání, geneze

Zavedení inkluzivního vzdělávání² v České republice se stalo zásadním mezníkem v pedagogickém myšlení. Předpokladem pro fungování inkluzivní koncepce je změna filozofie myšlení a inovace školství; realizace systémových opatření a především úprava legislativních dokumentů. V současné

¹ Tento příspěvek byl zpracován v rámci řešení projektu MUNI/A/1233/2018 *Proměny ve výchově a vzdělávání jako výzva pro pedagogické profese*. Předložená studie je součástí disertačního výzkumu autorky.

² Inkluzivní vzdělávání je dlouhodobě považováno za důležitý cíl vzdělávací politiky pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami; reaguje na nedostatky a bariéry v rovném přístupu i diverzitě ve vzdělávání; snaží se zprostředkovat kvalitní vzdělávání a současně zohlednit různé vzdělávací potřeby žáků (srov. Hardy, 2015; Kratochvílová, 2013; MŠMT, 2015a). Inkluzivní vzdělávání by se mělo týkat všech dětí se speciálními vzdělávacími potřebami, nikoliv pouze dětí se zdravotním postižením. Akční plán inkluzivního vzdělávání na rok 2019–2020 (MŠMT, 2018, s. 2) si klade za cíl „zlepšit podmínky pro realizaci změn a přispívat k širokému přijetí principů inkluze u odborné i široké veřejnosti“. Zastřešujícím dokumentem Akčního plánu je *Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2020*.

době je myšlenka inkluze nedílnou součástí všech deklarací a zákonů týkajících se vzdělávání v zemích Evropské unie. *Všeobecná deklarace lidských práv* (1948), *Úmluva o právech dítěte* (1989), *Světová deklarace vzdělávání pro všechny* (1990), *Deklarace ze Salamanky* (1994) a *Úmluva o právech osob se zdravotním postižením* (2006) jako hlavní mezinárodní lidskoprávní dokumenty, na nichž stojí inkluzivní myšlenky, deklarují rovné šance ve vzdělávání. V praxi se snaží podporovat koncepci inkluze, a přispívat tak k rovnocenným příležitostem ve vzdělávání, například neziskové organizace (Liga lidských práv, Člověk v tísni, Nová škola, Nadační fond Rytmus apod.), univerzity (např. pedagogické fakulty: Masarykova univerzita, Univerzita Karlova, Univerzita Palackého), školy (např. Střední škola prof. Zdeňka Matějčka Ostrava-Poruba, Evangelická akademie – Vyšší odborná škola sociální práce a střední odborná škola), zařízení pro další vzdělávání (např. Národní institut dalšího vzdělávání, Pedagogicko-psychologická poradna Ústeckého kraje a Zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků Teplice) a další.

Inkluzivní vzdělávání není ideologickou indoktrinací ve školství, ale aspiruje na rozvoj školy pro všechny. Všichni aktéři prostoru vzdělávání by měli recipročně participovat na uspokojování potřeb vzdělávaných žáků. Inkluzivní změny ve vývoji pedagogické vědy mohou determinovat proces celospolečenského chápání potenciálně zakotvených systémů. S novelizací právních předpisů a rozvojem inkluzivních přístupů ke vzdělávání v České republice se proměňuje také chápání některých pedagogických profesí. Asistent pedagoga ve školském systému představuje profesi, která skrze vzdělávací politiku reaguje na některé potřeby, jejichž plnění společnost ukládá škole. V českém vzdělávacím systému je profese asistenta kontinuálně modifikována nástroji vzdělávací politiky a neziskovým sektorem od poloviny devadesátých let dvacátého století.

Původně se povolání asistenta pedagoga orientovalo na integraci romských žáků a žáků se zdravotním znevýhodněním. V současné době začínají být asistenti pedagoga vnímáni především jako doplňující pedagogičtí pracovníci, kteří nabízejí pomoc pedagogům. Poskytují individuální či kolektivní podporu žákům se speciálními vzdělávacími potřebami a usnadňují pedagogickým pracovníkům výchovně-vzdělávací proces. Pracují s třídním kolektivem a snaží se ve vzdělávacím procesu nastavit vhodné podmínky, které pomohou zkvalitnit edukaci žáků. Mohou ovšem vznikat rozpory v jednotném pojetí určitého pedagogického profesí.

Obtíže při výkonu práce asistenta se objevují zejména v počátcích spolupráce s učitelem, primárně na druhém stupni základní školy; učitelé vnímají asistenta ve třídě jako kontrolní systém procesu vzdělávání (srov. Němec, Šimáčková-Laurenčíková, & Hájková, 2014). Při komparaci běžného a alternativního školství jsou patrné rozdíly v přístupu k plánování společných příprav asistenta a učitele. V běžném školství je oproti alternativnímu proudu vzdělávání realizována společná příprava na výuku celé třídy i žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v menší míře. Asistent se vzdaluje ze třídy spolu se žákem/žáky, kteří mají speciální vzdělávací potřeby, častěji než v alternativní škole (Palouňková et al., 2017). Z mapování výzkumů profese asistenta pedagoga, které prováděla Nová škola (2017), vyplývá, že odpovědnost za výsledky vzdělávání žáka či žáků se speciálními vzdělávacími potřebami je delegována, primárně na asistenta pedagoga, což je v kontrastu s cíli inkluzivního vzdělávání. Kvalifikační nároky na práci asistentů pedagoga v mateřské škole se ukázaly jako nižší než požadavky v základní škole; ačkoliv dle §20 zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a změně některých zákonů, mají být kvalifikační požadavky stejné, bez ohledu na typ školy. Metodická podpora asistentů se odvíjí od přítomnosti školských poradenských zařízení a je závislá na typu školy (srov. Mrázková & Kucharská, 2014).

K prohlubování problémů s nastolováním agendy v inkluzivní praxi vede absence metodického vedení; v mnoha případech je na vině také neodpovídající kvalita poskytované podpory, nezkušenost pedagogů a nerovnoprávný přístup k asistentské profesi. Jako problematická oblast se ukazuje nefungující komunikace asistenta s ostatními pracovníky školy či rodiči; nedostatečné vyjasnění kompetencí a záměna role asistenta pedagoga za osobní asistenci. Pocity nejistoty a strachu asistentů nesporně souvisí také s nedostatkem finančních prostředků a pracovní smlouvou na dobu určitou. Mezi rizika práce asistenta pedagoga patří finanční podhodnocení, přílišná kompenzace při poskytování podpory žákům, riziko napjatého vztahu mezi učitelem a asistentem pedagoga, fyzická a psychická náročnost profese (srov. Kendíková, 2016; Mrázková & Kucharská, 2014).

Optimální fungování práce asistenta pedagoga je podmíněno nastavením určitých kritérií a jejich následnou saturací. Proces formování asistentské profese by měl implikovat výběr vhodného kandidáta, nastavení adekvátních poměrů mezi přímou a nepřímou pedagogickou činností, definování formy podpory žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, zajištění optimální úrovně spolupráce asistenta a pedagoga, nastavení mechanismů

metodického vedení a struktury práce (srov. Němec et al., 2014). Důležitost profese asistenta pedagoga v měnícím se kontextu školy a inkluzivního vzdělávání vyžaduje porozumění této roli. V tomto textu je předložen čtenáři ucelený a aktuální pohled na pomáhající profesi³ asistenta pedagoga. Budeme se snažit reflektovat problémy, které provázejí stabilizaci této pomáhající profese v praxi a v neposlední řadě zodpovědět otázky, které se vztahují k náplni práce asistenta pedagoga, k rozmanitosti nároků na vzdělání, k postavení této pracovní pozice ve vztahu k ostatním účastníkům vzdělávacího procesu atd.

V článku je zacíleno především na vybranou oblast legislativy, jež by měla tvořit zastřešující rámec celé problematiky. Pro uchopení tématu je nezbytné popsat genezi profese a pochopit kontext mezi historií a současností.

1 Postupná profilace profese v uplynulých desetiletích

První podoba profese asistenta pedagoga se začala profilovat v 90. letech dvacátého století. Financování asistentů bylo v kompetenci neziskových organizací mimo resort školství. V průběhu desetiletí se zaměstnání asistenta pedagoga modifikovalo až do současné podoby. Podmínky pro poskytování této podpory se budou dále měnit v duchu celkové koncepce vzdělávání žáků s postižením či znevýhodněním. Od počátku se rozvíjely dvě paralelní linie práce asistenta pedagoga. Jednalo se o asistenty pracující u žáků se zdravotním postižením a o asistenty pedagoga pracující se sociálně znevýhodněnými skupinami.

1.1 První romští asistenti do roku 2000

První asistenti pedagoga u žáků se sociálním znevýhodněním byli zaměstnáni na podkladě koncepcí H. Balabánové a V. Oláha, po vzoru tzv. *ethnic assistants* (koncept pedagogické podpory žáků z etnických minorit ve Velké Británii). Balabánová upozornila na problematické řešení otázky školního neúspěchu romských žáků a jejich přeřazení do speciálních škol. Vzdělávání žáků bylo nekonceptní a snižovalo jejich budoucí uplatnění ve společnosti. V návrhu vzdělávání romských žáků apelovala na důvěru mezi institucí školy a romskou komunitou stejně jako na rozvoj každého dítěte. Církevní základní škola a mateřská škola Přemysla Pittra v Ostravě zaujala roku 1993

³ Pomáhající profese vymezujeme jako „skupinu povolání, která jsou založená na profesní pomoci druhým lidem (...) pedagogické profese, profese zaměřené na sociální pomoc (...) k jejich vykonávání vždy nutný vztah s klientem a zapojení vlastní osobnosti pomáhajícího do pracovního procesu“ (Géringová, 2011, s. 21).

pozici jedné z prvních škol, která zaměstnávala asistenty pedagoga. Další vzdělávání a finanční podporu inicioval především nestátní neziskový sektor: Společenství Romů na Moravě, pražské nadace Nová škola a Humanitas Profes. Po zavedení pilotního programu přípravných tříd⁴ došlo k vytvoření metodik pro učitele ve třídách s převahou romských žáků pod nadací MENT (Balabánová, 1994; Balabánová, 1995; Němec, 2014).

Asistenti měli za úkol přispět k eliminaci školní neúspěšnosti romských žáků, a tím jim pomoci dokončit základní vzdělání. Jedinci s lékařskou diagnózou autismu, hluchoslepy, v přípravném stupni a ve třídě pomocné školy pro žáky s více vadami dostávali podporu od asistentů žáků se zdravotním postižením. Díky § 4 vyhlášky č. 127/1997 Sb., o speciálních školách a speciálních mateřských školách, mohli ve třídě působit současně dva pedagogičtí pracovníci, což poskytovalo pole působnosti při diagnóze edukačního propadu žáků. Žákům se speciálními vzdělávacími potřebami (především tělesně postiženým) se často dostalo podpory především od mužů, kteří nastoupili do civilní služby místo vojenského výcviku (Čadová, 2012).

Žáci z rodinného prostředí s nízkým sociálně-ekonomickým statutem, žáci z etnických menšin či děti azylantů byli ohroženi školním neúspěchem a patologickými jevy již před samotným vstupem do školy. MŠMT reagovalo na tuto situaci a vypracovalo roku 1997 *Statut pokusného ověřování přípravných tříd* (čj.: 12748/97-20)⁵ a *Úpravu Statutu pokusného ověřování přípravných tříd* (čj.: 14169/98-22) s cílem předcházet neúspěchům romských a ostatních žáků ze socio-kulturně znevýhodněného prostředí v počátcích vzdělávání. Zavedlo funkci *asistent třídního pedagoga*, která pomáhala překonávat

⁴ Přípravný stupeň pro žáky s těžkými formami zdravotního postižení byl úspěšně ověřen v letech 1994–1997 a později implementován do školského zákona. Podpora skrze asistenta pedagoga se rozšířila i na přípravný stupeň (Teplá, 2009).

⁵ „Přípravné třídy jsou jednou z edukačních strategií vzdělávání romských dětí na samém počátku školní docházky.“ (Němec, 2010, s. 107). Vzniká nové pole působnosti pro práci asistenta pedagoga. Vzhledem k pozitivním výsledkům přípravných tříd byla později tato opatření zakotvena v zákoně. V souladu s původním zněním zákona č. 561/2004 Sb., § 47: „Obec, svazek obcí nebo kraj mohou se souhlasem krajského úřadu zřizovat přípravné třídy základní školy pro děti v posledním roce před zahájením povinné školní docházky, které jsou sociálně znevýhodněné a u kterých je předpoklad, že zařazení do přípravné třídy vyrovná jejich vývoj. Přípravnou třídu lze zřídit, pokud se v ní bude vzdělávat nejméně sedm dětí. O zařazování žáků do přípravné třídy základní školy rozhoduje ředitel školy na žádost zákonného zástupce dítěte a na základě písemného doporučení školského poradenského zařízení. Obsah vzdělávání v přípravné třídě je součástí školního vzdělávacího programu.“ Později (aktuální znění) se změnila podmínky zřizování přípravných tříd a zvýšil se minimální počet žáků na 10.

obtíže spojené se zařazením do přípravné třídy. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v roce 1998 poprvé převzalo finanční zodpovědnost za zřízení asistentů pedagoga; vyčlenilo prostředky ze státního rozpočtu a vydalo *Informace MŠMT o zřízení funkce romského asistenta v základní a zvláštní škole* (čj.: 14170/98-22). Kompetence při zavedení funkce romského asistenta do škol s větším počtem romských žáků připadly ředitelům. U žáků se sociálním znevýhodněním se tedy mohli podílet na edukaci romští asistenti. Náplň práce se týkala primárně zprostředkování spolupráce mezi školou a rodinou (komunitou), spolupráce s pedagogy při vzdělávání či pomoci při výchově a komunikaci s romskými žáky ve školních nebo mimoškolních činnostech. Pozice asistenta byla ovšem stále spojována především s romským etnikem.

1.2 Vychovatele – asistenti učitele do roku 2004

Vazba profese asistenta pedagoga na etnicitu byla legislativně ukončena v rámci zrušení stávajících nařízení: *Statut pokusného ověřování přípravných tříd, Úprava Statutu pokusného ověřování přípravných tříd a Informace o zřízení funkce romského asistenta v základní a zvláštní škole*. Vláda vydala v roce 2000 *Metodický pokyn MŠMT ke zřizování přípravných tříd* (čj.: 25484/2000-22) a ustanovila funkci *vychovatele* (profese – asistent učitele). Díky pokynu mohl ředitel zaměstnat asistenta, který znal velmi dobře prostředí, z něhož žáci se sociálním znevýhodněním pocházeli. Jednalo se stále ve velké míře o romské asistenty, kteří měli pomáhat romským žákům. Úkolem asistentů bylo usnadnit aklimatizaci žáků v prostředí školy a přípravu pomůcek, pomáhat učitelům při spolupráci a komunikaci se žáky, rodiči i romskou komunitou, předcházet komunikačním, adaptačním či výchovně-vzdělávacím problémům. Asistent musel mít dokončené minimálně základní vzdělání a absolvovat 40 náslechoových hodin včetně kurzu pedagogického minima (80 hodin, tedy 10 pracovních dnů). Náplň práce obsahovala přímou výchovnou práci (20–28 hodin týdně) a nepřímou činnost spojenou s přípravou pomůcek, dalším vzděláváním a spoluprací s ostatními pedagogickými pracovníky školy, rodiči či romskou komunitou.

1.3 Asistenti pedagoga do současnosti

Ministerstvo školství etablovalo profesi asistenta pedagoga s přijetím nového školského zákona a vyhláškou č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. V roce 2004 byla v rámci zavedení zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání

(školský zákon) zřízena funkce asistenta pedagoga, která je tímto zakotvena v legislativě ČR – došlo ke sjednocení asistentské profese⁶. Na návrh ředitele se mohli v běžných školách vzdělávat všichni žáci bez ohledu na jejich zdravotní či sociální znevýhodnění.⁷ Asistenti se začali významně uplatňovat ve školách a třídách s žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.

Vstoupila v platnost vyhláška č. 73/2005 Sb., § 7, a definovala hlavní činnosti asistenta pedagoga, které byly následně modifikovány s novelizací vyhlášky. V původním znění vyhlášky č. 73/2005 Sb., § 8, mohli ve třídě speciálního vzdělávání uzpůsobené pro žáky s těžkým zdravotním postižením působit až tři pedagogičtí pracovníci (z nich alespoň jeden jako asistent pedagoga). Později došlo k jejímu zrušení a nahrazení vyhláškou č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. V původním znění vyhlášky mohli vykonávat pedagogickou činnost ve třídě souběžně až čtyři pedagogičtí pracovníci, v jedné třídě tedy až tři asistenti pedagoga. Dle poslední právní úpravy vyhlášky č. 27/2016 Sb., § 17, mohou působit ve třídě, oddělení nebo studijní skupině (které nejsou zřízeny podle § 16 odst. 9 školského zákona) kromě stanovených omezení současně maximálně tři pedagogičtí pracovníci na pět žáků se speciálními vzdělávacími potřebami ve druhém až pátém stupni podpůrného opatření. Aktuálně není profese asistenta pedagoga vázána na etnickou příslušnost žáků. Asistent pedagoga je kompetentní pracovat podle pokynů učitele s ostatními žáky ve třídě.

2 Ukotvení profese v legislativních dokumentech

Dle nového školského zákona č. 561/2004 Sb., §16, spadá činnost asistenta pedagoga do kategorie podpůrných opatření⁸, přičemž „dětí, žáci a studenti se speciálními vzdělávacími potřebami mají nárok na bezplatné poskytování podpůrných opatření zajišťovaných školou nebo školským zařízením“.

⁶ Zákon o pedagogických pracovnících č. 563/2004 Sb., § 2 (dle prvního znění zákona), zakotvuje funkci nového pedagogického pracovníka – asistenta pedagoga.

⁷ „Ředitel mateřské školy, základní školy, základní školy speciální, střední školy a vyšší odborné školy může se souhlasem krajského úřadu ve třídě nebo studijní skupině, ve které se vzdělává dítě, žák nebo student se speciálními vzdělávacími potřebami, zřídit funkci asistenta pedagoga“ (dle prvního znění zákona č. 561/2004 Sb., § 16).

⁸ „Podpůrnými opatřeními se rozumí nezbytné úpravy ve vzdělávání a školských službách odpovídající zdravotnímu stavu, kulturnímu prostředí nebo jiným životním podmínkám dítěte, žáka nebo studenta.“ Opatření jsou členěna do pěti stupňů dle organizační, pedagogické a finanční náročnosti (školský zákon, § 16).

Podpůrné opatření může škola nebo školské zařízení uplatnit bez doporučení u prvního stupně nebo s doporučením školského poradenského zařízení v případě druhého až pátého stupně (včetně písemného informovaného souhlasu zletilého žáka, studenta nebo zákonného zástupce dítěte/žáka). Školské poradenské zařízení může stanovit dobu platnosti doporučení až na dva roky, v odůvodněných případech na čtyři roky. Práci pedagogického pracovníka lze podpořit asistentem pedagoga od třetího stupně podpůrného opatření na základě provedené diagnostiky speciálních vzdělávacích potřeb žáka (vyhláška č. 27/2016 Sb. ve znění pozdějších předpisů, HLAVA III).⁹

Zákon č. 563/2004 Sb., § 2, ustanovuje, že „pedagogickým pracovníkem je ten, kdo koná přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciálněpedagogickou nebo přímou pedagogicko-psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání na základě zvláštního právního předpisu“. Asistent je dále uveden v zákoně jako osoba, která vykonává přímou pedagogickou činnost. Spadá tedy pod pedagogické pracovníky, kteří vstupují do výchovně-vzdělávacího procesu.

V rámci své pedagogické činnosti poskytuje asistent pedagoga „podporu jinému pedagogickému pracovníkovi při vzdělávání žáka či žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v rozsahu podpůrného opatření“, pomáhá při organizaci a realizaci vzdělávání, podporuje samostatnost a aktivitu žáků. Dle potřeby, pokynů a ve spolupráci s pedagogem pracuje s žáky třídy, oddělení nebo studijní skupinou (vyhláška č. 27/2016 Sb., § 5).

2.1 Asistentské profese

Do edukačního procesu České republiky vstupují různé asistentské profese, které jsou vymezeny rozdílným nastavením kompetencí, financováním i požadavky v praxi:

- asistent pedagoga pro podporu žáka se speciálními vzdělávacími potřebami;
- osobní asistent;
- školní asistent.

⁹ S účinností od 1. 1. 2020 vstoupila v platnost vyhláška č. 248/2019 Sb., kterou se mění vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, ve znění pozdějších předpisů, a vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů. Vyhláška upravuje poskytování podpůrných opatření, tvorbu individuálního vzdělávacího plánu a dále pozici pedagogických asistentů.

Náplň práce vybraných profesí během definování kompetencí v praxi bývá často považována za analogickou. Ukazuje se jako stěžejní pochopit rozdíly mezi jednotlivými (ne)pedagogickými profesemi.

Asistent pedagoga pracuje dle legislativy ve speciálních školách, třídách, odděleních či skupinách (zřízených podle školského zákona, § 16, odst. 9) a v běžných školách/třídách jako podpůrné opatření¹⁰. Případně se věnuje celé třídě tam, kde se vyskytují žáci se speciálními vzdělávacími potřebami.

Oproti tomu profese osobního asistenta (sociální služba¹¹) spadá pod kompetenci Ministerstva práce a sociálních věcí. Pracovník není zaměstnancem školy a jeho náplní práce je péče o žáka se speciálními vzdělávacími potřebami, ke kterému je přidělen. Rozdíly mezi osobním a pedagogickým asistentem jsou nejen v požadavcích při výkonu povolání, ale i v otázce zdrojů, ze kterých jsou čerpány finance¹².

V rámci projektů financovaných z prostředků Evropské unie byla zřízena funkce školního asistenta, který není legislativně vymezen jako pedagogický pracovník či podpůrné opatření. Pracovní náplň školního asistenta zahrnuje intenzivní spolupráci s rodinami žáků, kteří jsou ohroženi školním neúspěchem. Asistent zprostředkovává komunikaci mezi komunitou, rodinou

¹⁰ Rozdíl je především ve financování profese. Asistenti pedagoga ve speciálních školách, třídách, odděleních či skupinách jsou od roku 2020 financováni ze státního rozpočtu jako standardní pedagogičtí pracovníci podle počtu vyučovacích hodin, ve kterých pomáhají žákům. Avšak asistent pedagoga v běžných školách/třídách zůstává financován jako podpůrné opatření (nařízení vlády č. 195/2019 Sb.; příloha č. 1 k vyhlášce č. 27/2016 Sb.).

¹¹ Osobní asistenci upravuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách; § 39 uvádí, že: „Osobní asistence je terénní služba poskytovaná osobám, které mají sníženou soběstačnost z důvodu věku, chronického onemocnění nebo zdravotního postižení, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné fyzické osoby. Služba se poskytuje bez časového omezení, v přirozeném sociálním prostředí osob a při činnostech, které osoba potřebuje.“

¹² Krajský úřad nebo MŠMT poskytují finanční prostředky na asistenta pedagoga (podpůrné opatření) v ne-speciální škole dle vyhlášky č. 27/2016 Sb. a škola (doporučení školského poradenského zařízení) žádá o finanční podporu. „Normovaná finanční náročnost je podmíněná; finanční prostředky ze státního rozpočtu na tato podpůrná opatření se poskytují pouze v případech, pokud žák nemůže využít již dříve doporučené podpůrné opatření financované ze státního rozpočtu na základě doporučení pro jiného žáka,“ což platí pouze u 2.–5. stupně PO (příloha č. 1 k vyhlášce č. 27/2016 Sb.). Osobní asistent může dle vyhlášky č. 27/2016 Sb., § 9, poskytovat podporu na základě vyjádření školského poradenského zařízení a je zaměstnán organizacemi registrovanými jako poskytovatelé sociálních služeb (nikoliv školou). Rodina přispívá na úhradu finančních nákladů. Maximální částka úhrady služby je stanovena vyhláškou č. 505/2006 Sb., § 5, na 130 Kč/hod. Financování upravuje zákon 108/2006 Sb., příspěvek na péči slouží rodině jako úhrada sociálních služeb.

a školou, poskytuje základní nepedagogickou podporu v rodině, pomáhá při rozvoji mimoškolních a volnočasových aktivit. Dále dopomáhá učitelé při administrativní a organizační činnosti (ve vyučování i mimo vyučování) a poskytuje přímou nepedagogickou podporu dětem v předškolním vzdělávání. Pozice školního asistenta není definována legislativně, ale řídí se podle projektových výzev ministerstva školství (MŠMT, 2015b).¹³

V rámci efektivního zapojení asistentů pedagoga se začíná hovořit o uplatňování principu sdíleného¹⁴ asistenta. Pokud je ve třídě asistent na základě doporučení školského poradenského zařízení přidělen k jednomu žákovi, měl by být asistent v případě potřeby sdílen s dalším žákem. Sdílený asistent není tedy určen přímo k jednomu konkrétnímu žákovi, ale participuje ve škole (v různých třídách) na základě potřeb žáků i učitele (Michalík, Baslerová, & Felcmanová, 2015; Mrázková & Kucharská, 2014).

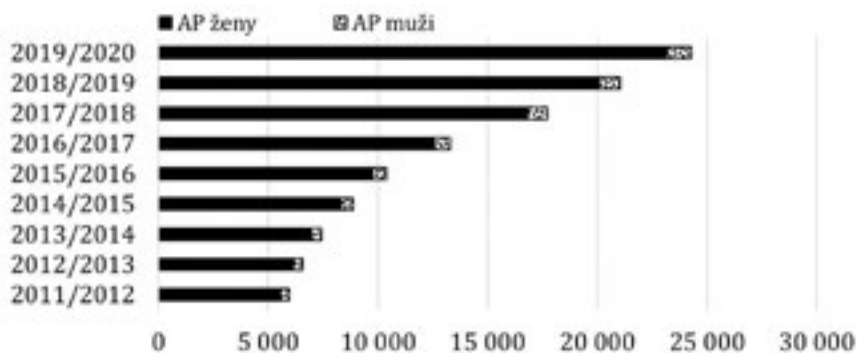
Třídu může navštěvovat několik žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, záleží na stupni podpůrného opatření a náročnosti potřeb žáků. V takovém případě podporuje asistent více dětí současně.

2.2 *Nárůst počtu asistentů pedagoga*

V několika posledních letech narůstá zájem o práci asistenta pedagoga. Počty asistentů jsou k dispozici ve statistických ročenkách školství. Po schválení vyhlášky ministerstva školství o společném vzdělávání dětí v běžných školách roku 2015/2016 vzrostl celkový počet asistentů pedagoga během čtyř let o více než 130 %.

¹³ Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání. V letech 2013–2014 se podařilo realizovat obecně prospěšné společnosti Nová škola grantový projekt *Školní asistent – nástroj upevňující rovné příležitosti dětí a žáků ve Středočeském kraji* (CZ.1.07/1.2.33/02.0022). Ve čtyřech základních školách byly zaměstnány školní asistentky. Náplň práce zahrnovala: asistenci při vyučování, doučování, organizaci volnočasových aktivit, komunikaci mezi školou a rodinou a další. Podpořeno bylo 120 pedagogických pracovníků a 210 žáků (Nová škola, 2014). V návaznosti na projekt vznikly další výzvy: *Školní asistent – nástroj podporující rovné příležitosti romských žáků se sociálním znevýhodněním 2015–2016; Šance na úspěch: systematická podpora žáků se sociálním znevýhodněním ve vzdělání 2016–2019*.

¹⁴ Zmínka o sdílení se objevuje ve vyhlášce č. 27/2016 Sb., části Podpůrná opatření třetího stupně – obecně.

Graf 1. Celkový počet asistentů pedagoga v ČR (MŠMT, 2021).

Pozn.: Vytvořeno podle dat z tab. A1.2.4 MŠMT k 30. 9. 2019.

Profesi vykonává v České republice 24 270 fyzických osob, z toho pouze necelých 5 % mužů. V největším počtu se asistenti pedagoga vyskytují na základních školách, přibližně 77 % z celkového součtu. V mateřských školách působí v praxi okolo 17 % a na středních školách pracuje asi 5 % asistentů. Ostatní poměrové zastoupení je nižší než 1% (třída přípravného stupně ZŠ speciální, přípravná třída ZŠ, konzervatoř a vyšší odborná škola) (MŠMT, 2021).

3 Požadavky na odbornou kvalifikaci asistenta pedagoga

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy se snaží aktualizovat a specifikovat požadavky i náplň práce asistenta s ohledem na cíle vzdělávání, a to nejen žáků se sociálním znevýhodněním. Zákon č. 563/2004 Sb., § 3, definuje obecné požadavky na činnost pedagogického pracovníka, tedy i asistenta pedagoga. Patří do nich způsobilost k právním úkonům, kvalifikace pro přímou pedagogickou činnost, bezúhonnost, zdravotní způsobilost a také znalost českého jazyka.

3.1 Dvě úrovně odbornosti

V rámci legislativního ukotvení profese je možné definovat dva typy profese asistenta pedagoga, se kterými souvisí rozdílné platové ohodnocení, odlišné požadavky, úroveň vzdělání i náplň práce. Asistent pedagoga se při výkonu pedagogické činnosti řídí zákonem č. 563/2004 Sb., § 20, a vyhláškou č. 27/2016, § 5.

(1) První typ

Asistent pedagoga je kompetentní realizovat individuální přímou pedagogickou činnost dle pokynů učitele (vychoovatele), podporu žáků při vzdělávání a přípravě s důrazem na vedení k samostatnosti, k rozvoji sociálních kompetencí a základních návyků. Vykonává přímou pedagogickou činnost ve třídě. Musí mít minimálně střední vzdělání s maturitou (včetně pedagogického vzdělání či kurzu zaměřeného na pedagogiku).

(2) Druhý typ

Asistent pedagoga je aktivní převážně při pomocných výchovných pracích ve škole, ve školském zařízení pro zájmové vzdělávání, ve školském výchovném a ubytovacím zařízení, ve školském zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy nebo ve školském zařízení pro preventivně výchovnou péči. Asistent koná pomocné práce, organizační činnosti, pomáhá žákům v adaptačním procesu, komunikuje se všemi subjekty výchovně-vzdělávacího procesu, je kompetentní při nácviu sociálních kompetencí a sebeobsluže žáků v kontextu speciálních vzdělávacích potřeb. Asistent druhého typu musí mít ukončené minimálně vyučení či základní vzdělání a absolvovat kvalifikační kurz pro asistenty.

Jeden žák může mít pouze jednoho asistenta pedagoga (podpůrné opatření), a proto je možné, aby asistent prvního typu zajišťoval i činnosti, které jsou v kompetenci asistenta pedagoga druhého typu.¹⁵ Ve třetím, čtvrtém a pátém stupni podpory asistent pedagoga pracuje u žáka, ke kterému je přidělen na základě doporučení. Asistent sdílený mezi více žáků s potřebou činnosti asistenta pedagoga působí především ve třetím stupni podpůrného opatření. Časová dotace přímé práce se liší v závislosti na stupni podpůrného opatření dle legislativy (9–36 hodin týdně).¹⁶

¹⁵ Němec, Šimáčková-Laurenčíková, Hájková a Strnadová (2015) zkoumali roli asistenta pedagoga ve třídách se sociálně znevýhodněnými studenty v České republice. Náplň práce asistentů pedagoga definovali do pěti kategorií: (1) podpora studentů a učitelů během hodiny a (2) při komunikaci s rodinami sociálně znevýhodněných žáků, (3) podpora učitelů při kulturních a národnostních rozdílech, (4) doučování žáků a (5) asistent jako vzor (romský asistent je vhodným příkladem kvalifikované, zaměstnané a respektované osoby).

¹⁶ Asistent pedagoga v běžné třídě vedený jako podpůrné opatření vykonává při plném úvazku 20–40 hodin přímé pedagogické činnosti (PPČ). Od 1. 9. 2021 je nastavena PPČ 32–36 hodin týdně při plném úvazku 40 hodin. Školy, třídy a družiny zřízené podle § 16 odst. 9 školského zákona mají od 1. 9. 2019 stanovený rozsah 36 hodin PPČ týdně. U asistenta pedagoga jako podpůrného opatření ve speciálních školách je rozsah 32–36 hodin PPČ týdně (nařízení vlády č. 195/2019 Sb.).

Asistent pedagoga nemůže suplovat za pedagoga, jak je v praxi běžné (samostatně vykonávat přímou pedagogickou činnost před celou třídou bez přítomnosti jiného pedagogického pracovníka ve třídě).¹⁷

3.2 Dvě úrovně kvalifikačních požadavků

Dva typy kvalifikačních požadavků na asistenta pedagoga je možné přesněji vymezit zákonem č. 563/2004 Sb. a vyhláškou č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků:

- 1) *První typ* může získat požadované vzdělání vysokoškolským, vyšším odborným či středním studiem (s maturitou), úspěšným dokončením programu celoživotního vzdělávání cíleného na oblast pedagogiky (např. vychovatelství, pedagogika volného času), studiem pedagogiky nebo absolvováním studia pro asistenty pedagoga nebo studia zaměřeného na asistenty pedagoga.¹⁸
- 2) Pro asistenta pedagoga *druhého typu* platí jedna z daných podmínek: naplnit požadavky stanovené pro první typ (1), popřípadě stačí absolvovat střední vzdělání s výučním listem či ukončit vzdělání v oboru pedagogika, absolvovat studium pro asistenty pedagoga či studium zaměřené na asistenty pedagoga, základní vzdělání doplnit o studium pro asistenty pedagoga (zákon č. 563/2004 Sb., § 20).

Možnosti vzdělávání asistentů pedagoga jsou velmi různorodé. Kvalifikaci je možné získat dokončením vysokoškolského studia, ale také absolvováním primárního a nižšího sekundárního vzdělávání (doplněného o studium pro asistenty pedagoga). Pokud asistent pedagoga nedosáhl požadovaného vzdělání, má možnost využít zřízených kvalifikačních kurzů pro asistenty pedagoga, přesněji řečeno studium pro asistenty pedagoga. S ohledem na potřeby západní společnosti a nárůst požadavků na vzdělání je otázkou, zda absolventi profese asistenta pedagoga mají prostor dostatečně si osvojit klíčové kompetence jakožto předpoklad rozvíjení a směřování budoucích svěřenců.

¹⁷ PPČ asistent pedagoga vždy vykonává podle pokynů jiného pedagogického pracovníka a ve spolupráci s ním (vyhláška č. 27/2016 Sb., § 5).

¹⁸ Vyhláška č. 317/2005 Sb. definuje studium pro asistenty pedagoga (dle § 4, nejméně 120 vyučovacích hodin) a studium pedagogiky (dle § 3, nejméně 80 vyučovacích hodin).

4 Variabilita profesní přípravy

První vzdělávání asistentů pedagoga iniciovala organizace *Nová škola o.p.s.* (2013), která vytvořila 72hodinový kurz pedagogického minima cílený na přípravu romských asistentů. Postupně se začaly přidávat další instituce, které chtěly také zahájit školení (organizace, univerzity a vyšší odborné školy). Vznikl tak různorodý prostor pro vzdělávání asistentů. Požadavky i výstupy se lišily v závislosti na úrovni dosaženého vzdělání a kvalifikace. V současné době existují *Standardy pro udělování akreditací dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků*, kde jsou stanoveny požadavky na studium v rámci kurzů DVPP i pro asistenty pedagoga.

Se zvyšující se poptávkou po asistentech pedagoga narůstá počet kurzů zaměřených na oblast asistentství, dalšího vzdělání či rekvalifikace. Zájemce o výkon povolání má možnost navštěvovat kurzy, které nabízí neziskové organizace, vyšší odborné školy či vysoké školy. Efektivní vykonávání profese asistenta pedagoga vyžaduje dostatečnou odbornou připravenost a erudovanost nejen v problematice speciálních vzdělávacích potřeb, legislativě a pedagogice, ale také v komunikačních, psychologických a osobnostních tématech.

4.1 Instituce poskytující kvalifikaci (výběr)

Kurz realizovaný pod záštitou *Národního institutu pro další vzdělávání* (NIDV) je koncipován jako „studium pro asistenty pedagoga“ v rozsahu 147 hodin, s pravidelným setkáváním třikrát do měsíce. Vstupní požadavek přijetí do studia je dosažené minimálně základní vzdělání. Obsah kurzu je cílený především na oblast péče o děti, žáky a studenty se zdravotním postižením (jedince s podpůrnými opatřeními) a rozvoj praktických i komunikativních dovedností. Institut NIDV také nabízí studium pedagogiky, které je určeno budoucím asistentům pedagoga s ukončeným SŠ vzděláním (NIDV, 2019).

Masarykova univerzita v Brně, Katedra sociální pedagogiky, realizuje kurz *Asistent pedagoga*¹⁹. Uchazeč musí mít absolvované minimálně středoškolské vzdělání s maturitou. Kurz celoživotního vzdělávání trvá jeden semestr. Kurzista absolvuje škálu předmětů, například multikulturní seminář, praxi, komunikační či osobnostní rozvoj.²⁰ Program je zakončen závěrečnou zkouš-

¹⁹ V minulosti byl aktivní i bakalářský obor *sociálně pedagogické asistentství* – 45 obhájených prací (IS MU, 2021). Podoba akreditace programu asistent pedagoga se v současnosti mění na studium pro asistenty pedagoga.

²⁰ Ukázka předmětů pro akademický rok 2020/2021: Alternativní přístupy v pedagogice; Didaktické metody v jazykovém vzdělávání; Dramatické techniky v pedagogické práci; Komunikace ve škole; Multikulturní a globální výchova; Osobnostní rozvoj; Didaktické

kou z oblasti pedagogiky a psychologie. Absolvent musí reflektovat svoji pedagogickou praxi a obhájit závěrečnou práci (PdF MU, 2020).

V minulosti bylo možné studovat na středních školách pětileté dálkové studium v oboru „pedagogika pro asistenty ve školství“. V současné době je obor nabízen Střední odbornou školou sociální u Matky Boží Jihlava. Výstupním certifikátem dvouletého dálkového oboru je vysvědčení o maturitní zkoušce. Uvedený obor nabízí mimo učiva cíleného na tematické oblasti středoškolského studia také pedagogicko-psychologický základ práce asistenta pedagoga, který se zaměřuje na přípravu studentů v oblasti intervence ve vyučování a specifik práce se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Součástí studia je také rozvoj různých typů dovedností, například prostřednictvím odborné praxe na vybraných školách.

Středisko služeb školám a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků Brno (příspěvková organizace) nabízí „studium pedagogiky pro asistenty pedagoga“ v rozsahu 84 hodin. Vstupní podmínkou je řádně dokončené středoškolské vzdělání. Program je rozdělen do tří modulů, které se zaměřují na získání základních kompetencí – pedagogické, psychologické a speciální. Po absolvování 72 hodin přímé výuky musí účastníci projít 12 hodinami odborné praxe ve vybraných zařízeních (Středisko služeb školám, 2021).

Nová škola o.p.s. se ve spolupráci s VOŠ Jabok zaměřuje na „pedagogiku pro asistenty pedagoga“. Podmínkou přijetí do studia je ukončené středoškolské vzdělání (maturita není nutností). Studenti absolvují 80 hodin přímé teoretické výuky a po jejím splnění realizují 20 hodin praxe. Teoretická příprava obsahuje témata: spolupráce, psychologie, legislativa, pedagogika, komunikace, konflikty, speciální a sociální pedagogika. Organizace Nová škola rovněž realizuje kurzy zaměřené na podporu inkluze, spolupráce asistenta pedagoga a další (Nová škola, 2013).

Další kurzy a vzdělávání asistenta pedagoga zajišťují například²¹: Karlova univerzita v Praze; Středisko služeb školám Nymburk; NF Rytmus – školské zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků; APLA Jižní Čechy

metody v přírodních vědách; Praxe I.; Praxe II. Aktivní doučování; Pedagogické činnosti ve školním prostředí; Školní psychologie; Sociální pedagogika; Speciální pedagogika; Úvod do studia; Vývojová psychologie; Základy pedagogiky; Základy teorie a metodiky výchovy.

²¹ Na stránkách MŠMT (2021) lze vyhledat aktuální seznam vzdělávacích programů pro AP a jejich další vzdělávání. Oblast zájmu – studium pro AP; cílová skupina – AP: 59 vzdělávacích zařízení, 147 akcí.

v Táboře; Střední škola stavební – součást Pedagogického centra Vysočina; Univerzita Palackého v Olomouci. Předpokladem ukončení většiny kurzů je řádná docházka (evidence), závěrečný test, ústní zkouška, praxe²² ve vybraném zařízení, zpracování závěrečné práce na zvolené téma a její obhajoba před komisí.

Další vzdělávání asistenta pedagoga by mělo probíhat kontinuálně dle povinnosti dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků (zákon č. 563/2004 Sb., § 24); ředitel poskytuje na tyto aktivity studijní volno.

4.2 *Osobnostní předpoklady*

Náplň práce asistenta pedagoga i požadavky na výkon jsou dohledatelné v legislativě, nicméně profese asistenta pedagoga zahrnuje i osobnostní předpoklady k výkonu profese. Rovnováha mezi dostačujícím vzděláním a osobnostními předpoklady je pilířem optimálního výkonu. Předpokladem práce asistenta pedagoga je tedy dostatečné vzdělání, empatie, trpělivost a dobrý vztah k žákům. Ředitel by měl stanovovat a konzultovat náplň práce s asistentem (Kendíková, 2017; Němec et al., 2014). Každý žák potřebuje individuální podporu a velmi rozdílné zacházení. Například asistent pocházející z etnické minority může být zprostředkovatelem komunikace školy a rodin, působit na skupiny, zaujmout roli vzoru či opory nejen u žáků. Motivace romských pedagogických asistentů je spojena především s radostí z práce s dětmi; asistentství vnímají jako most mezi českými učiteli, romským žákem a jeho rodinou (Šotolová, 2008). Jazyková znalost může být výhodou stejně jako respektující a vstřícný partnerský přístup asistenta, který je kompetentní naslouchat a vnímat potřeby žáka, pedagoga i ty své. Vlastní osobnostní rysy mohou významně determinovat proces podpory a asistent, který je vnitřně motivován pomáhat druhým, se může stát vzorem i týmovým spolupracovníkem. Schopnost sebereflexe, improvizace a rozvážnost v krizových situacích může významně napomoci při řešení problému, zatímco v jiném případě je to právě dobrá fyzická kondice a odolnost vůči zátěži, která je prioritou. Asistent pedagoga je stejně jako jiné profese ohrožen negativními vlivy či stavvy. Rizikové faktory ohrožující profesi mohou být například: rostoucí tempo, nároky na člověka, nízká asertivita, snaha „udělat si to sám“, zaměstnání, nedostatek odpočinku, nereálná očekávání, vysoká empatie, rutina, nízké sebepečení, negativní vztahy na pracovišti, fobie, úzkosti a obsese (Rush, 2003).

²² Praxe nemá jednotnou podobu, konkrétní instituce si nastaví požadavky v akreditacích kurzů.

Poměrně velkým úskalím kooperace mezi učitelem a asistentem může být nedostatečná komunikace (srov. Horáčková, 2015). V týmu učitel–asistent pedagoga je žádoucí naslouchat a nastavit optimální podmínky pro utváření pozitivního pracovního vztahu, domluvit se na pravidlech, která jsou klíčová pro efektivní práci se žáky a ulehčí vzájemnou spolupráci. Na základních školách se však začíná ukazovat pozitivní přínos asistentské profese, především při spolupráci během vyučování, přípravě na výuku i vyhodnocování výsledků vzdělávání žáků (Zatloukal et al., 2020).

5 Na závěr

Cílem předkládané studie bylo informovat čtenáře o pomáhající profesi asistenta pedagoga v českém vzdělávacím systému na základě poznatků získaných především z aktuálních legislativních dokumentů.

V prvé řadě tedy můžeme říct, že se objevují snahy aktérů MŠMT a odborníků na inkluzi vytvořit pregnantní obraz o profesi asistenta pedagoga. Kontinuálně vznikají metodické příručky²³ a novely legislativních dokumentů, které si kladou za cíl zpřesnit metodiku práce asistenta. Obsahují pokyny, které učitelé ve spolupráci s asistenty mohou následovat a řídit se jimi. *Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030+* si klade za jeden z cílů zkvalitnit nedostatečnou přípravu asistentů pedagoga, posílit metodiku spolupráce s učitelem a zjednodušit systém financování podpůrných opatření.

V praxi počet asistentů pedagoga ve školství rapidně stoupá. Na zvyšující se počet asistentů pedagoga reaguje novela vyhlášky č. 27/2016 Sb. (k 1. 1. 2020):

Dle novely jsou zřejmé tendence snižovat počty asistentů; možnost získat asistenty k žákům s podpůrným opatřením bez doporučení školského poradenského zařízení je omezena. Z dlouhodobého hlediska může mít snižování nákladů na podpůrná opatření (tzv. revize inkluze) negativní efekt především na samotné žáky, kteří se mohou ocitnout bez podpory a jistoty ve vzdělávání.²⁴

²³ Například: *Asistence ve vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním* (Němec et al., 2014); *Metodika práce asistenta pedagoga: Spolupráce s učitelem* (Horáčková, 2015); *Metodika práce asistenta pedagoga: Podpora samostatnosti žáka* (Morávková Vejrochová, 2015); *Standard práce asistenta pedagoga* (Morávková Vejrochová et al., 2015); *Metodické doporučení ke zřízení funkce asistenta pedagoga* (NÚV, 2016).

²⁴ K 1. 9. 2020 byl předložen do připomínkového řízení nový Návrh vyhlášky, kterou se mění vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, ve znění pozdějších předpisů. Vyhláška měla omezit pro žáky možnost

Většinově je toto povolání zastoupeno asistentkami na základních školách, poměr žen implikuje feminizaci asistentenské profese. Neurčitost výhledu povolání do budoucna je však spojena s neustálými změnami v rámci revize inkluzivní vyhlášky a legislativních dokumentů. Ze strany institucí je nabízena poměrně široká variabilita vzdělávacích kurzů, které mají za cíl rozvíjet kompetence asistenta. Otázkou k zamyšlení je, zda získané poznatky různých úrovní studia asistentství reflektují reálné potřeby (nejen) formálního vzdělání, které je nezbytné pro výkon asistentenské profese. Asistent pedagoga je doporučený v rámci diagnostiky k jednomu žákovi; v ideálním případě by měl pomáhat i ostatním žákům, což umožní učitelům efektivněji využít edukační prostor. Stávající legislativa klade důraz na asistentickou podporu poskytovanou především učitelům při vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Dle výše vymezených kompetencí a legislativního ukotvení asistent pedagoga pomáhá tvořit bezpečný prostor pro vzdělávání žáků. Pokud žáci nezvládají učivo, nerozumí mu či mají problém s tempem, asistent je kompetentní provést intervenci; učivo vysvětlit a ukázat příklad či zopakovat – ve spolupráci s učitelem. Asistent by měl být v permanentní interakci s pedagogy, se kterými tvoří tým a konzultuje edukační proces.²⁵ Jde o vyškoleného pomocného pedagogického pracovníka, který si je vědom problematiky speciálních vzdělávacích potřeb. Na poli pedagogické praxe je asistent pedagoga nezbytnou, avšak stále se proměňující profesí.

Dodatek autorky k aktuální situaci

Společně s vydáním opatření k prevenci koronavirové epidemie na jaře 2020 se začala objevovat určitá úskalí při hledání odpovědi na otázku:

Jakým způsobem lze během krize poskytnout podporu a vzdělání všem žákům?

získat některá podpůrná opatření, která nezbytně potřebují k naplnění svých vzdělávacích možností. Například podporu asistenta pedagoga by již nemohly využívat specifické skupiny žáků a zredukoval by se také počet sdílených asistentů. Návrh vyhlášky ze strany MŠMT vyvolal u veřejnosti a především odborníků na inkluzi vlnu negativních reakcí, která ukázala všeobecný postoj k asistentství jako přínosné profesi ve školství.

²⁵ Němec a kol. (2014) reflektovali zkušenosti s prací AP a názory na ni. Stanovili podmínky pro vhodné nastavení spolupráce mezi AP a učitelem: učitel vítá přítomnost a podporu AP ve třídě; oba pozitivně přistupují k inkluzi ve vzdělávání, začleňování žáků se SVP; jsou si vědomi svých kompetencí a rolí, asistent respektuje rozhodnutí učitele a řídí se podle jeho instrukcí, učitel si je vědom své odpovědnosti za vzdělávání žáků; v rozvrhu je vyhrazen čas pro společné přípravy a konzultace; osobní dispozice, komunikační dovednosti, dobrá vůle, vztahy, hospitace, kurzy, samostudium.

Školský zákon vymezuje právo na podporu žáka při vzdělávání i v případě distanční výuky; asistenti se tedy začali zapojovat v online výuce žáků, participovat na přípravě materiálů pro učitele a komunikovat s rodinami atd. V případě absence internetu v domácím prostředí žáků se asistenti pedagoga stali distributory studijních materiálů a poskytovali telefonickou podporu rodinám. Prvotní zapojení asistentů pedagoga do distančního vzdělávání se muselo vypořádat s několika obtížemi a změnou pracovní náplně, přičemž digitální kompetence se staly nezbytnou podmínkou nové éry vzdělávání a podpory žáků. Koronavirová situace v podmínkách českého školství poukázala na potenciální rozměr vzdělávání a reflektovala reálnou potřebu asistentské profese. Efektivní zapojení asistentů pedagoga do vzdělávání by tedy mohl být jeden z nástrojů, jak komplexně dosáhnout lepších výsledků žáků ve vzdělávání.

Poděkování

Děkuji všem, kteří mi poskytli podnětné poznámky směřující ke korekci rukopisu, velmi si vážím jejich doporučení i podpory.

Literatura

- Balabánová, H. (1994). „Převýchova“ není integrace. *Učitel'ské noviny*, 97(38), 19.
- Balabánová, H. (1995). *Praktické zkušenosti se vzděláváním romských dětí*. Praha: MENT.
- Čadová, E. (2012). *Metodika práce asistenta pedagoga se žákem s tělesným postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Géringová, J. (2011). *Pomáhající profese: tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*. Praha: Triton.
- Hardy, I., & Woodcock, S. (2015). Inclusive education policies: Discourses of difference, diversity and deficit. *International Journal of Inclusive Education*, 19(2), 141–164.
- Horáčková, I. (2015). *Metodika práce asistenta pedagoga: Spolupráce s učitelem*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- IS MU – Informační systém Masarykovy univerzity. (2021). *Sociálně pedagogické asistentství – Katalog oborů MU*. Dostupné z <https://is.muni.cz/obory/9953>
- Informace o zřízení funkce romského asistenta v základní a zvláštní škole čj. 14170/98-22 ze dne 3. 3. 1998* (Věstník MŠMT ČR sešit 6/1998).
- Kendíková, J. (2016). *Vademecum asistenta pedagoga*. Praha: Pasparta.
- Kendíková, J. (2017). *Asistent pedagoga*. Praha: Raabe.
- Kratochvílová, J. (2013). *Inkluzivní vzdělávání v české primární škole: teorie, praxe, výzkum*. Brno: Masarykova univerzita.
- Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ke zřízení přípravných tříd pro děti se sociálním znevýhodněním a k ustanovení funkce vychovatele – asistenta učitele čj. 25 484/2000-22 ze dne 25. 12. 2000* (Věstník MŠMT ČR sešit 1/2001).
- Michálik, J., Baslerová, P., & Felcmanová, L. (2015). *Katalog podpůrných opatření pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu zdravotního nebo sociálního znevýhodnění: obecná část*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

- MŠMT. (2015a). *Akční plán inkluzivního vzdělávání na období 2016–2018*. Dostupné z http://www.vzdelavani2020.cz/images_obsah/dokumenty/apiv_2016_2018.pdf
- MŠMT. (2015b). *Školní asistent v projektech OP VVV*. Dostupné z http://www.msmt.cz/uploads/OP_VVV/Vyzva_Inkluzivni_vzdelavani/Specifika_skolni_asistent.pdf
- MŠMT. (2018). *Akční plán inkluzivního vzdělávání na období 2019–2020*: č. j. MSMT-22759/2018-2. Dostupné z http://www.msmt.cz/file/49950_1_1/
- MŠMT. (2021). *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Výběr z DVPP*. Dostupné z <http://dvpp.msmt.cz/advpp/vybdvpp.asp>
- MŠMT – Odbor školské statistiky, analýz a informační strategie (2021). *Statistická ročenka školství – výkonové ukazatele*. Dostupné z <http://toiler.uiv.cz/ročenka/ročenka.asp>
- Mrázková, J., & Kucharská, A. (2014). *Spolupráce školního speciálního pedagoga a asistenta pedagoga ve školách zapojených v projektu RAMPS-VIP III*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků.
- Nařízení vlády č. 195/2019 Sb. *Nařízení vlády, kterým se mění nařízení vlády č. 75/2005 Sb., o stanovení rozsahu přímé vyučovací, přímé výchovné, přímé speciálně pedagogické a přímé pedagogicko-psychologické činnosti pedagogických pracovníků, ve znění pozdějších předpisů, a nařízení vlády č. 123/2018 Sb., o stanovení maximálního počtu hodin výuky financovaného ze státního rozpočtu pro základní školu, střední školu a konzervatoř zřizovanou krajem, obcí nebo svazkem obcí*.
- Němec, J. (2010). *Edukace romských žáků v zrcadle výzkumných šetření*. Brno: Masarykova univerzita.
- Němec, Z. (2014). *Asistence ve vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním*. Praha: Nová škola.
- Němec, Z., Šimáčková-Laurenčíková, K., & Hájková, V. (2014). *Asistent pedagoga v inkluzivní škole*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta.
- Němec, Z., Šimáčková-Laurenčíková, K., Hájková, V., & Strnadová, I. (2015). 'When I need to do something else with the other children, then I can rely on her': Teaching assistants working with socially disadvantaged students. *European Journal of Special Needs Education*, 30(4), 459–473.
- NIDV. (2019). *Oblasti DVPP a podpory*. Dostupné z <https://www.nidv.cz/>
- Nová škola, o.p.s. (2013). *Naše kurzy*. Dostupné z <http://www.novaskolaops.cz/nase-kurzy/>
- Nová škola, o.p.s. (2014). *Školní asistent – nástroj upevňující rovné příležitosti dětí a žáků ve Středočeském kraji*. Databáze výstupů projektů. Dostupné z <https://databaze.op-vk.cz/Project/Detail/2698>
- Nová škola, o.p.s. (2017). *Mapování využívání asistentů pedagoga a školních asistentů v MŠ a ZŠ*. Dostupné z <http://www.novaskolaops.cz/analyza-mapovani-vyuzivani-funkci-asistent-pedagoga-a-skolni-asistent-materskymi-a-zakladnimi-skolami>
- NPI ČR. (2021). *Informační systém o uplatnění absolventů škol na trhu práce*. Dostupné z <https://www.infoabsolvent.cz/>
- Palouňková, Z., Joklíková, H., Kaiserová, A., Košťáková, M., Lindová, K., & Točková, J. (2017). Asistent pedagoga v inkluzivním vzdělávání. *ACC Journal*, 23(3), 59–69.
- PdF MU – Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity. (2020). *Asistent pedagoga*. Dostupné z https://is.muni.cz/do/ped/CCV/69092671/2020_2021/ASISTPED_2020_JS.pdf
- Rush, M. D. (2003). *Syndrom vyhoření*. Praha: Návrat domů.
- Statut pokusného ověřování přípravných tříd pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí* čj. 12 748/97-20 z 25. 6. 1997 a Úprava Statutu pokusného ověřování přípravných tříd čj. 14169/98-22 ze dne 3. 3. 1998 (Věstník MŠMT ČR sešit č. 6/1998)

- Středisko služeb a školám. (2020). *Studium pedagogiky pro asistenty pedagoga 2020*. Dostupné z <https://www.sssbrno.cz/studium-pedagogiky-pro-asistenta-pedagoga>
- Šotolová, E. (2008). *Vzdělávání Romů*. Praha: Karolinum.
- Teplá, M. (2009). Informace MŠMT o přípravném stupni základní školy speciální č. j. 6123/2009-61. *Speciální pedagogika*, 19(3), 253–256.
- Vyhláška č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků.
- Vyhláška č. 505/2006 Sb., Vyhláška, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách.
- Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných.
- Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.
- Vyhláška č. 127/1997 Sb., o speciálních školách a speciálních mateřských školách.
- Zatloukal, T. (Ed.) (2020). *Kvalita a efektivita vzdělávání a vzdělávací soustavy ve školním roce 2019/2020. Výroční zpráva České školní inspekce*. Praha: MŠMT.
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.
- Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a změně některých zákonů.
- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Autor

Mgr. Lenka Ďulíková, Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra sociální pedagogiky, Poříčí 538/31, 603 00 Brno, e-mail: dulikova.l@seznam.cz

Genesis and current status of the teaching assistant profession in the conditions of Czech education

Abstract: The text is conceived as a theoretical study based on the amendment to Decree No. 27/2016 Coll., On the education of pupils with special educational needs and gifted pupils; in the context of legislative changes and demands on the profession of teaching assistant. The study aims to offer an insight into the issue of genesis and anchoring the profession of teaching assistants in the current Czech education system. There are two basic thematic levels in the text. The first level presents the historical and legislative changes in the teaching profession over the decades. The second part of the study summarizes the requirements for qualifications and vocational training in the current situation in education. The author seeks answers to the questions that accompany the stabilization of this helping profession in practice. The text's central questions are about the content of the teaching assistant's work, the diversity of demands on his education, and this position's job concerning other educational process participants.

Keywords: teaching assistant, support measures, Decree No. 27/2016 Coll., qualifications, education, genesis